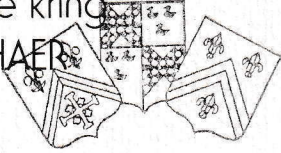

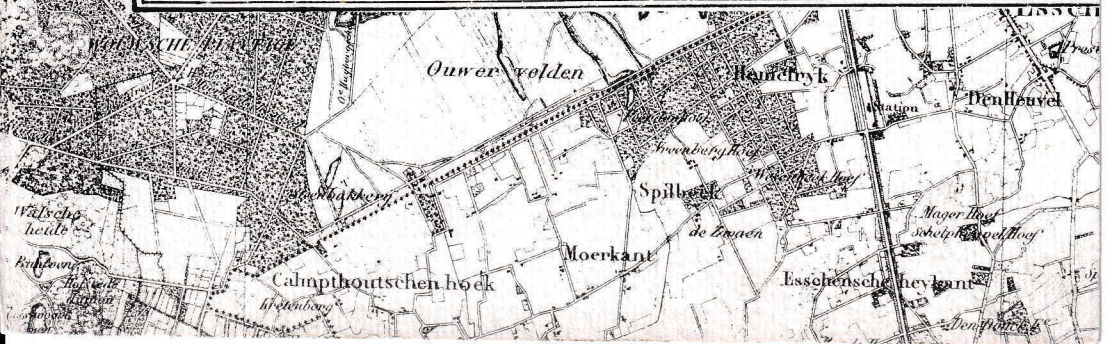

heemkunde kring
DE VIERSCHAET
WOUW

484

De Drie Heerlijkheden

Drossaard, schepenen, gemeentemannen en burgemeester

Onlangs vond ik in het oud archief van de gemeente Wouw (archief van vóór 1811) enkele voorbeelden van de eed (1), die burgemeester, schepenen en gemeentemannen in handen van de drossaard moesten afleggen.

De teksten van de eed zijn letterlijk weergegeven en waar nodig van enige opmerkingen voorzien. De eedsaflegging vond ieder jaar plaats en men noemde het "verzetten van de wet" (2).

Wie waren nu deze personen?

Zij vormden vóór 1795 de bestuursorganen van de gemeente.

I. De drossaard

Om te weten te komen wat een drossaard was, moeten we terug tot het ontstaan van de heerlijkheid Bergen op Zoom. Tot 1287 maakte Wouw deel uit van de heerlijkheid Breda. Na het overlijden van Arnoud van Leuven, weduwnaar van de laatste Vrouwe uit het huis van Breda en Schoten, kwam een scheiding tot stand van de heerlijkheid Breda en werd de heerlijkheid Bergen op Zoom gevormd, waartoe Wouw (met Moerstraten) ging behoren (3). Het gezag over de nieuw gevormde heerlijkheid werd uitgeoefend door de Heer van Bergen op Zoom. Uiteraard kon hij dit niet zelf doen voor zo'n groot gebied. Daarom benoemde hij een drossaard en een aantal schouten, die hem vertegenwoordigden. Tot 1489 was er voor de gehele heerlijkheid Bergen op Zoom slechts één drossaard, die het toezicht had op de schouten en baljuws (4). Omstreeks 1534 ging de schout van Wouw de titel voeren van drossaard (5).

De drossaard vertegenwoordigde dus de Heer van Bergen op Zoom en zijn functie was tweezijdig (6):

1. Hij leidde de vergaderingen van de schepenbank; hij was dus voorzitter van het gemeentebestuur. In de meeste gevallen was de drossaard niet zelf aanwezig en liet hij zich vertegenwoordigen door een "stadhouder";
2. Zijn tweede functie was die van officier van justitie. Hij had o.a. tot taak het vervolgen, aanhouden, ge-

vangenzetten, ondervragen en voorgeleiden van misdadigers.

We kunnen dus zeggen, dat de drossaard te vergelijken is met de burgemeester van nu. Hij was nl. ook voorzitter van het gemeentebestuur en belast met de handhaving van de openbare orde. De schepenen legden in zijn handen een eed af.

II. De Schepenen

De schepenbank van Wouw bestond reeds in 1278 (7), en nam een zeer belangrijke plaats in. Tot in de 16e eeuw fungeerde de schepenbank van Wouw als appèl- of beroepsbank voor de dorpen van het Zuidkwartier van het markiezaat (o.a. Ossendrecht, Huijbergen, Woensdrecht), maar ook voor Halsteren en Rucphen (8).

De voorzitter van de schepenbank was de drossaard of zijn plaatsvervanger (stadhouder).

De taak van de schepenen lag aanvankelijk alleen op het gebied van de rechtspraak. Zij oefenden de rechtspraak uit namens de Heer van Bergen op Zoom. Behalve de rechtspraak in civiele en in strafzaken waren de schepenen ook bevoegd te handelen over diverse zaken tussen de inwoners zoals: verkopen van onroerende goederen, verpachtingen, verhuringen, boedelscheidingen etc. Een andere naam voor schepenbank was vierschaer.

De schepenbank van Wouw had "hoge jurisdictie", d.w.z. dat de schepenbank lijfstraffen kon opleggen en zelfs doodvonnissen kon uitspreken, hetgeen in het verleden ook meermalen is voorgekomen (9).

De schepenbank bestond doorgaans uit 7 personen, die door de heer van Bergen op Zoom werden benoemd op voordracht van de drossaard. In een jaarlijkse vergadering legden de schepenen in handen van de drossaard de volgende eed af:

"...want wij geordonnert ende gecosen sijn schepenen ende wethouders te wesen van sijn hoogheijt den Heere Marquies van Bergen op Zoom in sijne Heerelijckheijt van Wouw, soo sweeren wij dat wij op den aarden staende ende op den Bankken sittende sullen geven ende wijsen goede Regtveerige vonnissen tusschen parthijen ofte twee luijden dingtalen t'allen tijden van sijn Hoogheijt wegen vermaent werdende

bij onsen behoorelijcken maenden tot dien dat wij des versogt sijnde, regt justitie ende executie sullen administreren op alle saecken nopenden sijn Hoogheijts genade, chijnsen, renten ackten ende innecommen, hoedanig die sijn onder dese vierschare ofte heerelijckheijt gelegen sonder vertreck ofte Simulatie naer ons beste wete, des vermaent sijnde als voor ende baten soeken regten heerelijckheijt previlegien ende statuten van sijne Hoogheijt ende van selve dorpe, wel ende getrouwelijcken sullen onderhouden ende doen onderhouden naer ons vermogen alle alsulcken heijmelijcken raet als wij met onse mede banckgenoten alujten ofte verdragen sullen heijmelijck te houden ende niet te openbaeren dan bij gemeijnen advijsen, voorts dat wij t'allen stonden daer toe versogt ende van sijn heeren weegen ontboden sijnde ter vierschare en ter voorscreven saeken sullen comen ende compareeren ende des niet te laten om vader off moeder om broeder nogh suster neve noch nighte om gunst off afgunst nogh om eenig derhande noot ofte vreesse van der doodt, off eenige andere saecke.

SOO MOET ONS GODT HELPEN

Aangezien de eed letterlijk is weergegeven, zal ik enige passages eruit lichten en verklaren.

In de eerste plaats is het duidelijk dat de rechtspraak voorop staat (...sullen geven ende wijzen goede Regtveerdige vonnissen tussen parthijen ofte twee lujden dingtallen [= geschillen tussen twee personen] t'allen tijden van sijn Hoogheijt wegen [= namens de markies van Bergen op Zoom] vermaent werden...).

Verder moesten de rechtszaken en de uitvoering ervan en alle zaken zoals cijnsen, rente etc. die de Heer van Bergen op Zoom binnen het rechtsgebied van Wouw aangaan, worden bijgehouden (...regt justitie ende executie [...] onder deze vierschare ofte heerelijckheijt gelegen...).

Dat dit inderdaad zeer uitvoerig is geschied mag wel blijken uit het feit dat de rechterlijke archieven van Wouw en Moerstraten een grotere omvang hebben dan het nog bewaard gebleven oud archief van de gemeente. Dit oud archief omvat een lengte van 17 meter. De rechterlijke archieven van Wouw en Moerstraten bevinden zich op het Rijksarchief te 's Hertogenbosch. (10).

De schepenen moesten zich uiteraard ook houden aan de

Bytuyffentseronlics, gedaes des bejoudigens Edele
 Raes toe goudquierecht, als sante van Haer Hooghe
 vander Stegot toe stave van Dixck Invoer Grib
 deser Heerlyck.

De Dorp:

Reinoudus Roront, en Janes Willem's Gecap.

Goffelair

Willem Gaffelair, en Migoel Louwste,

De Goffelair

Horian Janzen Engelen, en Coen Claoffes Kieboom,

Heerl.

Jan Jooffes de Jonge, en Coen Dierckes,

Gepelverstrate.

Coert Roeghe van Santvlies, onder Louwste Joortle,
 vander boede

De gaderinge van Borgerm^t,
 die gaderinge ende Gemeentemanning
 der Heerlyck. Wenis gesonden des
 Edele Septembere 1675. present
 alle

Longaende. Get. gemae ende deses Dorps op Morgen -
 van paet wordende. ik gert selverent, dat aende van
 Gemeentemanninge. sul wordende vander ste. des huypt
 vant vrees. gemae te megen. gebler, in, redemptie
 vander. somme sevon. endert. quic. 5 jaers, of te ter -
 goog. des. vander. endes. paet. Wenis. den. ender. toe -
 Gemeentemanninge. des. Borgerm^t. Jan. Coen. - ugeris. ende
 ende. Jo. Jan. Ruyt. G. G. per, omme. de. vrees. redemptie
 iff. vander. toe. vrees. den. ende. te. vrees. of. te

(Benoeming gemeentemannen voor het jaar 1675)

voorgescreven wetten (...die ordonnantien [= voorschriften] sullen mainteneeren [= handhaven]..ende statuten van sijne Hoogheijt ende van selven dorpen].

Uit de eed komt ook naar voren dat de zaken van de Heer van Bergen op Zoom voorop staan en dat de zaken betreffende de gemeente op het tweede plan komen.

Tenslotte zijn de schepenen te allen tijde verplicht recht te spreken, wanneer de drossaard hen daartoe verzoekt en het is de schepenen verboden de eigen familie rechtens te bevoordelen (...voorts dat wij t'allen stonden daer toe versogt [...] off eenige andere saecke).

In de resolutieboeken [besluitenboeken] ziet men vaak ieder jaar dezelfde namen terugkeren. Het vermoeden bestaat dat zij jaren achtereen schepen bleven tot aan hun dood, uitzonderingen daargelaten.

III. De gemeentemannen

Bij het behandelen van zaken die de gehele dorpsgemeenschap aangingen - en dat waren vooral zaken die de financiën van de gemeente betroffen -, was het aanvankelijk de gewoonte dat alle mannelijke inwoners van het dorp bijeenkwamen. Zoals men kan begrijpen werd dit op den duur ondoenlijk en zo kwam in de 15e eeuw het gebruik om gemeentemannen te kiezen (11). Deze gemeentemannen waren de afgevaardigden van de gehuchten die de heerlijkheid Wouwerijk was (12). De gemeentemannen werden door de schepenen voorgedragen en door de drossaard aangenomen.

De gemeentemannen, waarvan er 10 werden benoemd, vormden een soort gemeenteraad. Zij hadden echter meer een adviseerende stem dan een beslissende (13).

Overigens werd de schepenenbank pas aangevuld met de gemeentemannen wanneer (financiële) zaken aan de orde kwamen, die de gehele dorpsgemeenschap aangingen. Over alle overige zaken besliste de schepenenbank zelf. Ook de gemeentemannen legden in handen van de drossaard een eed van trouw af, welke luidde als volgt:

"...Alsoo wij voor desen jaere gecozen zijn om te dienen voor gemeentemannen van Wouwerijk, soo sweeren wij, dat wij alle mogelijkck devoir sullen doen tot profijt vande gemeente. Ende sulcken heijmelijcken raedt te geven, aende weth alhier, des versogt sijnde naer onse beste wetenschap, en

de secreet houden tgene secreet behoort gehouden te sijn, ende sulcken middelen geven aende burgemeester ende weth dat men alle schade van de dorpe mag vergoeden, des vermaent sijnde mitsgaders een ider schatten als naer regt behoort ende altyds compareeren indese vierschare, als wij bijtijts wetenschap sullen hebben ten gebiede vande hoogh vorstelijcke doorluchtigheijt den marquies van Bergen onsen genadigen heere ende borgemeester ende weth alhier sonder aensien van vader, moeder, broeder, suster, nighte ofte neve noch uijt vreesse van der doodt.

SOO MOET ONS GODT HELPEN..."

Uit de eed blijkt hun adviserende stem (...sulcke heijmelijcken raedt te geven aende weth alhier...) en dat zij de burgemeester [=ontvanger/comptabele] machtigden de nodige betalingen t.b.v. de gemeente te doen (...sulcken middelen geven aenden burgemeester ende weth, dat men alle schade van de dorpe mag vergoeden...). Ook hier staat weer in de eed, dat men de eigen familieleden niet mag bevoordelen.

IV . De burgemeester

Een andere belangrijke figuur in het dorpsbestuur was de burgemeester. Zijn taak lag op het beheren van de financiën. De burgemeester legde dan ook voor drossaard en schepenen verantwoording af van het door hem gevoerde beleid in de "rekening". Zijn taak komt dus niet overeen met die van de hedendaagse burgemeester. De burgemeester werd uit de schepenen, in naam van de Heer van Bergen op Zoom, door de drossaard benoemd en legde in diens handen de volgende eed van trouw af:

"...Alsoo ick gecosen ben van wegen sijne Hoogheijt den Here Marquies van Bergen op den Zoom om te dienen dit tegenwoordige jaer voor burgemeester desen Heerelijckheijt Wouw, soo ist dat ick sweeren dat ick sal doen gelijk een getrouw burgemeester schuldigh is naer mijn besten wetenschap dese dorpe te regeeren hunnen penningen te distribueren daer ende alsoo des behoort ende daer van niet disponeren dan met wetenschap vanden Drossaart ende schepenen deser Heerelijckheijt het Dorp uijt de schade te houden ende daer toe te helpen raemen alsulcke mid-

delen als nodigh sal sijn alle voorvallende swaerigheden met interventie vanden Drossaart ende weth voor te komen ende in tijts daer van advertentie te doen ende verders te doen als een man met eenen schuldogh is ende behoort te doen.

SOO MOET MIJN GODT HELPEN".

Duidelijk is dat de burgemeester over de "penningen" het beheer heeft en dat hij over alle uitgaven rekening en verantwoording moest afleggen (...in tijts daer van advertentie te doen...).

In dit artikel is de nadruk gelegd op de tekst van de eed die de schepenen, gemeentemannen en de burgemeester in handen van de drossaard moesten afleggen. Verder is summier ingegaan op de bevoegdheden van deze bestuursorganen (14).

J.C.M. SCHIJVEN

Wouw, februari 1984.

Noten:

1. Gemeentearchief Wouw nr. 89.
2. Wouw in vogelvlucht tussen 1570 en 1813 door A. Delahaye in: "Woide...die Wouda" door A. Delahaye, W. A. van Ham en J.H.F. Bos. In hierna volgende noten aangeduid als "Wouw in vogelvlucht".
3. Beschrijving van het Markiezaat van Bergen op Zoom, door W.A. van Ham in: Publicaties van Nassau-Brabant, nr. 43.
4. De ambtsgebieden in het Markiezaat van Bergen op Zoom, door W.A. van Ham in: Varia Historica Brabantica, IX.
5. Inventaris van de archieven van de Raad en Rekenkamer van de Markiezen van Bergen op Zoom, deel I, door W.A. van Ham.
6. "Wouw in vogelvlucht" zie noot 2.
7. Van Haviksdonk tot Roosendaal, door P.C. Broeren in "De Ghulden Roos", jaarboek 25 (1965).
8. De ambtsgebieden in het Markiezaat van Bergen op Zoom, door W.A. van Ham in: Varia Historica Brabantica, IX.
9. "Wouw in vogelvlucht" zie noot 2.

10. De archieven zullen binnen afzienbare tijd worden overgebracht naar het centrale depôt van het Streekarchivariaat Nassau-Brabant, dat in Zevenbergen zal worden gevestigd.
11. Beschrijving van het Markiezaat van Bergen op Zoom, door W.A. van Ham in: Publicaties van Nassau-Brabant, nr. 43.
12. Van de navolgende plaatsen en gehuchten werden elk jaar 2 afgevaardigden gekozen: Dorp (Wouw), Oostelaar, Westelaar, Heerle en Spelderstraten (Spellestraat).
13. "Wouw in vogelvlucht" zie noot 2.
14. Wie meer over deze bestuursorganen en hun bevoegdheden wil weten, verwijs ik naar het boek over de geschiedenis van Wouw "Woide...die Wouda". Ook in het boek van W.A. van Ham, "Bestuur en rechtspraak te Bergen op Zoom", is uitvoerig ingegaan op de bevoegdheden van de vroegere bestuursorganen. Dit boek is voor het bedrag van f 6,- verkrijgbaar op het gemeentearchief van Bergen op Zoom.
Met dank aan René Jacobs voor zijn kritische beschouwing van het artikel.

Deze uitgave werd mede mogelijk door financiële steun van de Rabobank „Wouw - Kruisland”

